

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Звагельський В. Б. (Суми, Україна), канд. філол. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Світайло Н. Д. (Суми, Україна), канд. філософ. наук;
Пашин В. П. (Курськ, Росія), д-р іст. наук;
Петрищева Н. С. (Курськ, Росія), канд. іст. наук;
Рамач Я. (Новий Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Хлопова І. Є. (Курськ, Росія), канд. іст. наук.

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 03.04.2014 р.)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х част. Ч. 2 : у 2-х томах (Суми – Курськ, 18 квітня 2014 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, В. Б. Звагельський, Р. Камберова та ін. – Суми – Курськ : Сумський державний університет, Південно-Західний державний університет, 2014. – Ч. 2, Т. 1. – 200 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, вчених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 861 від 9 грудня 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці: Перший у світі монументальний пам'ятник Тарасу Шевченку. Встановлений у жовтні 1918 р. у м. Ромнах на Сумщині. Скульптор І. П. Кавалерідзе.

ПОДОРОЖІ ДО РАЙХУ: НІМЕЦЬКІ ЕКСКУРСІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКІ КАМПАНІЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ОКРУГУ ЖИТОМИР

Специфічною формою нацистської пропаганди серед місцевого населення окупованої території України, зокрема в регіонах, які ввійшли до складу генерального округу Житомир, була організація подорожей до Райху. Поїздки проводилися для представників різних професійних груп, але особлива увага, зважаючи на сільськогосподарський характер господарства житомирського генерального округу, зверталася на працівників сільського господарства (голів громадських господарств та агрономів). За задумом німців, знайомство таких осіб з умовами життя та праці в Німеччині мало здійснити бажаний пропагандистський вплив як на учасників подорожей, так і – через відповідні інформаційні кампанії – на місцеве українське населення окупованої території.

Перша пропагандистська подорож до Райху із території генерального округу Житомир відбулася у квітні 1942 р. і була підтримана особисто генералкомісаром К.Клеммом. До складу делегації, яку супроводжували німецькі службовці генералкомісаріату, серед яких референт з пропаганди, входили троє українських селян, голови громадських господарств: Яків Рокітенець із с. Волиця Андрушівського району, Арсен Грицай із с. Піски та Панас Трохімець із с. Сінгури Житомирського району. За два тижні перебування у Німеччині вони ознайомилися зі специфікою господарської діяльності німецьких сільських господарств та 28 квітня 1942 р. зустрілися із райхсміністром окупованих східних територій А.Розенбергом [1; 2; 3]. Згодом генеральний комісар К.Клемм відзначив значний пропагандистський успіх цієї поїздки та пропонував час від часу організовувати подібні заходи, але з більшою кількістю учасників [4, арк. 7].

У подальшому кілька екскурсійно-пропагандистських подорожей до Райху для робітників сільського господарства регіону та інших професійних груп житомирського генерального округу було організовано у 1943 р. У середині 1943 р. відбулася 10-денна мандрівка Німеччиною 16 осіб, головним чином, українських агрономів, а також сільських старост [5, арк.283; 6]. Те, що на

поїздки покладалося значне пропагандистське навантаження, засвідчує факт їх організації у жовтні 1943 р., уже в умовах фактичного наближення східного фронту до кордонів генерального округу Житомир. Так, протягом 18–30 жовтня 1943 р. у Райху перебувала екскурсійна група у складі 22 працівників освітньої та журналістської сфер регіону [7, с.58-59, 104].

Представники місцевого населення генерального округу Житомир також залучалися до пропагандистських подорожей, організованих керівництвом райхскомісаріату України. Влітку 1942 р. у поїзді Німеччиною, ініційований Е. Кохом для юристів райхскомісаріату, брав участь, зокрема, юрист К. Яжгунович із білоруського м. Річиця на півночі округу [8].

Окупаційна адміністрація намагалася здійснити пропагандистський вплив не лише на українське населення, а й на етнічних німців-фольксдойче. Для германізації останніх також практикувалися спеціальні подорожі до Райху. Одна з екскурсій була організована для 20 фольксдойче Черняхівського району на Житомирщині [9, арк.51-53].

По завершенню поїздок до Райху обов'язковим для їх учасників були пропагандистські зустрічі з місцевим населенням, у тому числі в трудових колективах, виступи на радіо. Такі зустрічі та виступи, як і самі факти подорожей, широко висвітлювалися в офіційній пресі. Вже українські селяни Я.Рокітенець, А.Грицай і П.Трохімець після подорожі Німеччиною активно залучалися до зустрічей з місцевим населенням, головною метою яких була пропаганда. На початку червня 1942 р. А.Грицай виступив перед студентсько-викладацьким колективом сільськогосподарського інституту та фахової сільськогосподарської школи Житомира. 19 червня 1942 р. запрошені генеральним комісаром селяни сіл Піски та Сінгури у кінотеатрі Житомира мали змогу переглянути хроніку про прийом їхніх односельчан райхсміністром А.Розенбергом, що справило на присутніх неабияке враження [10]. Усі ці заходи популяризувалися житомирською газетою «Голос Волині» [1; 2; 3; 11; 12], як і деякими іншими виданнями [13]. К.Клемм відзначав, що поїздка українських селян до Німеччини та їх зустріч з А.Розенбергом здійснили на учасників подорожі бажаний пропагандистський вплив, який, на його думку, має поширитися і на значну частину місцевого населення [4, арк.7].

Змушені були «ділитися» своїми враженнями і представники інших екскурсій. Після подорожі до Райху у складі делегації юристів райхскомісаріату України К.Яжгунович із Річиці відправився до редакції газети «Голос Волині» у

Житомир. У статті газети, опублікованої на початку вересня 1942 р., учасник екскурсії висловив своє «захоплення» від побаченого в Німеччині [8]. У середині 1943 р. українські агрономи, які брали участь у подорожі, виступили перед місцевим населенням на подвір'ї меблевої фабрики у м. Звягель (Новоград-Волинський) [6]. За наказом німців деякі представники освітньої і журналістської сфер регіону, учасники екскурсійної поїздки до Райху у жовтні 1943 р., виступили на житомирському міському радіо [7, с.58-59]. Німецькі управлінці генерального округу Житомир різних рівнів, у тому числі генеральний комісар, відзначали важливість таких заходів з пропагандистської точки зору [4, арк.7; 5, арк.283].

Отже, серед різних форм нацистського пропагандистського впливу на місцеве українське населення на території генерального округу Житомир, як і в інших регіонах України, в період Другої світової війни були екскурсійно-пропагандистські подорожі до Райху. Особлива увага при цьому зверталася на працівників сільськогосподарської сфери генерального округу. З одного боку, поїздки мали на меті здійснити пропагандистський вплив на самих учасників, а з іншого, – через зустрічі, тих хто відвідував Німеччину, з місцевим населенням та популяризацію цих заходів у пресі – і на решту жителів окупованої території.

-
1. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 16 травня.
 2. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 20 травня.
 3. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 23 травня.
 4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф.КМФ-8, оп.1, спр.64, 11 арк.
 5. ЦДАВО України, ф.КМФ-8, оп.1, спр.6, 450 арк.
 6. Голос Волині (Житомир). – 1943. – 5 червня.
 7. Ковальчук І.В. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А.Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року / І.В.Ковальчук, С.В.Стельникович. – Житомир : Рута, 2011. – 188 с.
 8. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 2 вересня.
 9. Державний архів Житомирської області, ф.Р-1151, оп.1, спр.120, 144 арк.
 10. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 24 червня.
 11. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 3 червня.
 12. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 6 червня.
 13. Голос (Берлін). – 1942. – 24 травня.